

МАРСЕЛ СЕЛ

Р О З А

Уредник
Корана Боровић

Наслов оријинала
Marcel Sel, Rosa

Фотографија на корицама
Guisepppe Mondì (Unsplash)

Copyright ©2017 Marcel Sel & ONLIT- Éditions
Copyright © Прометеј, 2023.

Копирање, фотокопирање, умножавање и коришћење текста у било ком облику није дозвољено без претходне писане сагласности.

This book was produced with the assistance of Wallonie-Brussels Federation
Avec le soutien de la Fédération Wallonie-Bruxelles

Објављено уз помоћ Федерација Валонија-Брисел

МАРСЕЛ СЕЛ

Роза

Превела са францускої
Льільана Матић

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

*Мојој мајци,
мојој жени,
мојим кћерима.*

Написаћеш роман, рекао ми је. Било је то наређење.

– А шта да радим, од чега ћу да живим?

– Колико ти је година?

– Ти јако добро знаш колико ми је година!

Потврдно је климнуо главом. Правио се да размишља. Прострелио ме је својим очима из којих је избијала злурадост. Устао сам, окренуо му леђа, стао сам крај прозора, посматрао канал, наилазила је једна баржа, замишљао сам да скочим у њу. Како бих побегао. Само ми то налаже Отац: побећи.

Већ десет година месечно ми исплаћује извесну суму новца, не тражећи ништа за узврат. Да радим, ја то не могу. Он то зна. Ја сам нека врста уметника. Пишем, цртам, посећујем изложбе. Али да радим, да следим правила, да одговарам на наређења, покушао сам, ја то не могу. Он има своју фабрику, па ме плаћа. Понекад долази да ме види, намеће ми своје присуство, увек подсмешљиво, са иронијом онога ко плаћа онога који ради. Добацује ми заједљиве опаске. „Шта да радим с тобом?“, управо ми је рекао малопре. А затим, равнодушним тоном: „Ах, да! Ти знаш да пишеш...“

Баржа је отпловила на пучину, према луци. У трагу на води оставила је одраз Оца на окну. Пустио сам је да отплови и окренуо сам главу надесно према старом покрет-

ном мосту који премошћује канал, старинској и механичкој сенци, свђ од зеленог челика, два гвоздена шиљка која пркосе небу, металној катедрали са заковицама као сливницима за воду. То је Црни мост. Моје уточиште. Једино.

Кад сам био дете, имао сам их, својих уточиштā! Постојале су дојке Годливе, пријатељице моје мајке. Оне су ме обавијале, умиривале. Постојао је мамин крем од ваниле, који је све поправљао. Изгребао сам колена падом са бицикла? Крем са ванилом! Пригњечио сам прст на врата од кола? Крем са ванилом! Био сам стар да будем у наручју. Није било потребе да тражим утеху. Дојке су ме обавијале, ванила ми је клизила у грло, то је било несвесно. А када би се повици проламали кућом или када би очински гнев тражио каквог кривца, ја бих се шћућурио испод Очевог писаћег стола, огромног храстовог комада намештаја, са великим низом фиока са сваке стране. Писаћи сто као кућа. Синовљево уточиште, Очев писаћи сто.

А затим, све је то нестало. Годлива ме више није стезала на своје груди. Ванила више није ништа поправљала. А једнога дана, чак нисам могао ни да се сакријем испод Очевог писаћег стола.

Отац, мој отац, то је Алберт Паломбјери. Ја га зовем *Оџац* као што он мене зове *Син*. Али, ја нисам његов једини син. Другог сина, Бернара, зове *Старији*. Старији, то је син са нечим више. А ја, ја сам само *Син*. Отац ме не зове *Млађи*. Али, Бернара зове Старији. Или га, пак, зове по имену, *Бернар*. А мене, мене никада не зове по имену. Каже *Момо*.¹ Или, пак, *Син*. А моје име је Морис.

¹ Момо је деминутив од Морис. – Прим. њрев.

Већ двадесетак година, од своје девете године, више се никад нисам сакрио испод Очевог писаћег стола, јер тамо постоји пластична сива корпа за папир, са избушеним украснима у првој трећини.

На то мислим. Због тога уврћем руке у нади да он то не види. Зато се не окрећем, зато бежим од његовог одраза на окну и зато нетремице гледам Црни мост и његове гредице набрекле од боје. Његова шиљата сенка цепа улицу засићену од сунца, један предах пре новог пљуска. Подигао је свој покретни део коловоза. Непокретна кола потчињавају се његовој доброј вољи. Ред се продужава, мотори постају нестрпљиви, мој мост изгледа као да се још више подиже. Ништа не може да га натера да се савије. То траје неколико минута. Отац ништа не говори. Намеће ми ћутање. Као да су бучни звуци са улице били његови савезници. Мотор барже слабије се чује, меша се са буком мотора који пролази обалом, а потом са виком деце која без дозволе излазе из оближње школе. Црни мост, великодушан, коначно одлучује да се спусти., Свемоћан, он се полако клања, као комедијаш на крају своје представе. Кола поново почињу да се крећу. Уздишем. Ја немам ту моћ. Отац је одлучио да ћу написати роман, а ја, издржавани, могу само да се покорим.

– Али, од чега ћу да живим?

– Ја ћу те плаћати за твој рад, Сине. Као што сам то увек чинио. Тридесет евра по страници.

Имам тридесет година.

Враћам се да седнем. Отац гледа моје прсте како добују по руковату наслоњаче у ритму љутње, и смеши се. Као и увек, он је припремио свој сценарио. Баш га брига

за мене. Да ме пита колико ми је година! Тридесет година! Да ме плаћа тридесет евра! Као и увек, употребио је своју моћ како би победио противника. Његова прича о роману само је то: да има моћ нада мношћу. Шта то мења ако ме плаћа да ништа не радим, да наставимо као што смо увек радили? За њега, ништа. За мене, то је зној, сумња, патња. Он то зна, то је оно што жели.

* * *

Имам девет година. Управо сам завршио своју прву песму. Трчам до Очеве радне собе са својим дјелом истргнутим из бележнице за поезију. Поново сам прочитао оно што сам написао пре но што ћу се потчинити моћи.

ПРОЛЕЋЕ

Пишице леије

Небо њева

Лишиће њлеше

Живело леио њролеће

Спуштам драгоцени лист на упијач на његовом писаћем столу. Удахнуо сам мирис мастила *Воиџерман*. Чак и затворена, бочица одаје јак, дубок, интеллигентан мирис. Гледам тешку спајалицу од зеленог кованог метала, црну и сјајну бушилицу. Ти предмети на мене остављају снажан утисак. Нарочито завидим његовој дебелој, избразданој пенкали Пеликан. Једнога дана, биће моја.

Поставио сам своју песму на средину великог загаситозеленог упијача ког на два краја придржава смеђа кожа. Ето. Сачекаћу у својој спаваћој соби да се Отац врати кући. Долази касно. Мама му послужује храну. Потом она одлази да чита у кревету. Алберт одлази да заврши свој радни дан, као и свакога дана, за својим масивним писаћим столом, изнад мога уточишта. Седећи у једном углу ходника, ја га чекам. Најзад, он прелази у салон, где се налази његов велики испупчени пријемник у кавезу од лажног дрвета, са великим дугметима, која ја не смем да додирујем.

Не правећи буку, ја се, нестрпљив, увлачим у његову радну собу. Гледам упијач. Моја песма више није тамо. Мора да ју је оставио негде другде. Дакле, то значи да ју је прочитао. Намерно кашљуцам како би ме Отац чуо и позвао к себи, да ме похвали. Или да ми да какву примедбу, неку добронамерну критику, као што чини Бернару, Старијем, када му овај говори о економистима, њиховој заједничкој страсти. Али, само ми је из салона, незаинтересовано добацио, „Лаки ноћ, Момо“. То значи да ме је чуо и да је време да одем на спавање. Да не треба да постојим, до сутрадан.

Правим се да одлазим у своју спаваћу собу. А затим се враћам у малу радну собу како бих потражио своје дело. Подижем упијач. Ништа. Уз бескрајне предострожности да ме Отац не чује, отварам прву фиоку с десне стране; то је она у коју склања важне ствари. Отварам другу. Ништа. Моја песма је нестала. Отац устаје, гаси телевизор. Хвата ме паника. Бојим се да не будем ухваћен – не као слепи путник у недоличан час, већ као син, дете, ухваћен у томе да се нечему нада. Брзо сам се сакрио под писаћу сто, између ноге од столице и корпе за хартију. И управо пре него што ће једним одсечним покретом угасити светло, видим је, своју песму! Она је у сивој корпи за хартију, згужвана.

- Данас почињемо, наређује ми Отац.
- Али, зашто? Шта то мења за тебе ако ја напишем роман?
- Мења.
- Али, шта мења?
- Ниси више у старосном добу да будеш плаћан да не радиш ништа, ето!

Мора да сам га чудновато гледао: праснуо је у смех.

– Дѐ, Сине, није то тако тежак посао, ха! Стављаш једну реч иза друге, и хоп!

Питам га да ли, барем, може да ми плати овај месец. Шворц сам. Он се смеши.

– Ти ми пошаљеш своје странице и ја те платим, из дана у дан, без одлагања. Ако вечерас будеш писао, имаћеш новац сутра.

Дижем руке, немоћан. Отац устаје, гледа ме, задовољан због преокрета који ми је управо наметнуо. Полако закопчава свој кишни мантил не испуштајући ме из вида. Потом се, задовољан због свог лаког успеха, упутио према вратима. Ја га пратим. Отвориће врата, закорачити према одморишту, окренути се. Разменићемо три уобичајена пољупца, сува. Степеништем од лажног мермера, сићи ће усана развучених у широк осмех. Пре него што изађе, промрмљаће за себе: „Срећан рад, Сине!“ А затим ће проћи кроз тешка врата од сивог стакла и од светлозеленог ливеног гвожђа, изнад којих још увек може да се прочита *Канцеларија* исписано словима у стилу арт декоа. Прећи ће двориште старе рафинерије претворене у стамбене објекте. Проћи ће кроз тешка улазна врата од кованог гвожђа. Његов шофер изићи ће да му отвори врата, али Отац ће бити бржи од њега, као и увек. И његов велики црни Мерцедес напустиће моју улицу и моју „трулу“ градску четврт, као је говорио. А ја ћу се обрети сâм. Безвредни писац. У сенци теме. Чак и без прве реченице, без наслова. Све што имам, све што могу да напишем на насловној страници, то је моје име: Морис Паломбјери.

Знам шта ћу учинити. Сада знам. Провео сам поподне трагајући за идејом. Нажврљао сам две странице у своју бележницу са корицама од вештачке коже, записивао сам речи, замисли, без икаквог реда, наслове, почетке романа, на гомилу. Поново сам прочитао шта сам био написао.

Наслов: „Освета Сина”

Идеја: „Прича једног човека од тридесет година коме отац наређује да напише роман.”

Наслов: „Јебем Оца”

Прва реченица: „То је једна сива корпа за хартију, од пластике, са избушеним украснима у првој трећини.”

Уздишем. Шта могу да учиним са толиком огорченошћу? Ту причу о изгужваној песми био сам избрисао из сећања све до данас поподне. А откако сам себе поново видео згрченог поред корпе, како јецам у мраку испод писаћег стола, у свом нарушеном склоништу, та мисао ме опседа.

Било је довољно да ми Отац каже *ах да, њи знаш да њишеш!* да ми пред очима прође читав мој живот „писца”. Сви моји неуспеси промичу један за другим. Прве странице никада завршених новела, прва поглавља никада завршених романа. Видео сам како пролазе песме умрљане

Клирасилом², написане на старој писаћој машини Оливети коју је мој деда купио пре него што је напустио Италију, а Отац ми је дао када је себи купио једну електричну ИБМ са покретном куглом. Лоше центрирана црвено-плава трака утискивала је слова црвена горе, а плава доле. Отац је користио ствари пре него што би их мени дао.

Чуо сам одсечан метални звук који су производиле полуге пославши слова да ударе о папир, звонце које ми је најављивало да сам стигао до краја реда, а потом мукли метални звук повратка носача ваљка. Поново сам видео високу машину, њене црне дирке оивичене хромом, сива изгравирана слова, која су подражавала посребреност. У средишту, амфитеатар полуга и слова, просценијум људске комедије. Испод лакираног поклопца црног као чађ избијао је папир, прекривен болом речи. Патња се ту излагала у нападним словима. Понекад бих ударао тако снажно да је слово пробилало папир. То се догађало када сам писао о ударцима које сам примао у школи, а које нисам узвраћао. Тада сам тукао машину. Ударао сам по диркама. Ударао сам траку као што сам желео да ударам банду која ме је мрзела и кињила у дворишту за одмор. Ударао сам њихова имена, једно по једно, да их никада не заборавим. Пјер Ванкрененбрук, Серж Енглберт, Жорж Те. А остатак времена ударао сам своје родитеље који су вриштали једно на друго, ујутро и увече претили разводом.

Оног дана када су се растали написао сам само једну једину реч на чистом листу папира: „Најзад!“, или пак, онда када су ми променили школу...

² Клирасил је марка креме против бубуљица. – Прим. иџев.

Схватио сам да није било сврхе показивати Оцу. Када ми је било десет година, опет сам се усудио да оставим две или три друге песме на његовом великом упијачу које су све завршиле у корпи. После тога, све сам задржавао за себе. Са четрнаест година, странице са несигурним дво-бојним словима, ређао сам у орман. Сакривао сам кључ испод саксије свог *figus elastica*, ружног фикуса за унутрашње уређење ког ми је Отац наметнуо. Пошто он није читао, нико други неће читати ту гомилу бескорисних осећања. Нарочито не моја мајка, са положеним испитом за гимназијског професора књижевности. Она би ми исправљала граматику, знала је исувише о томе.

Затим су дошле љубавне песме написане са црвенилом на образима. Увек са тужним осмехом као платом.

– Твоја песма је јако лепа, Морисе, али ја сам заљубљена у Жака.

Шта сам могао него да мрзим тог Жака, и оног другог, Брела, који као какав глупан чека Мадлену, а из свег гласа пева како се Матилда вратила, да би је боље изгубио после тога!

Дуго сам се могао изражавати искључиво писменим путем. Али, једини читалац који ми је био важан, згужвао је те драгоцене речи.

Могао је да каже – не – он је *морао* да каже тим узнемиреним деветим годинама које су оставиле дело својих првих пролећа на упијачу свога тате: „Знаш, сматрам да је твоја песма лоша, па сам је бацио.” Двадесет и једну годину касније, исти човек ми наручује роман. Ја сам увек желео да напишем роман.

Али не тако.

И не за њега.

Дан полако напушта моје поткровље. Седим насред свог канабета, тамо где је малопре седео Отац. Исто толико злурад као и он. Знам шта ћу од сада да радим. А он ће платити.

Након два сата лутања, глупих замисли забележених нервозно на две странице из моје бележнице које сам доцније поцепао, рекао сам себи, а што да не? Колико да бих поново проживео своје књижевне неуспехе, толико да бих их поново прочитао, да проверим. Отишао сам до плаве комоде, у дну велике просторије мог поткровља. Извадио сам *фасцикле* из тешке горње фиоке. У Бриселу, каже се *фасцикла* за *кошуљицу*. Ставио сам их на сто у салону. Поново сам прочитао своје почетке „романā“, „позоришних комада“. Мрзео сам превелику дозу смисла у својим песмама из младићког доба. Још више сам мрзео неспретност своје драматичне драматургије и таштину наслова мог првог позоришног комада, плагијата Бекета, написаног управо пре но што сам престао да будем девственник: *Са сведоком, једним саосећајним њшеничним њољем*.

Зашто човек чува такве ствари?

Затим сам налетео на зелену фасциклу. Она није од хартије. То је једна стара фасцикла за цртеже коју сам купио на бувљаку: два дела мермернозеленог картона састављена траком од црног платна; три сиве танке брижљиво повезане узице; једна етикета исписана калиграфским словима која каже: „Роза“. Намерно сам био отишао на пијаци *Ијре са лойиом* како бих је нашао, једне недеље испуњене сивилом, пре шест година. Или седам. Можда није била недеља. Није важно: био је то дан када сам одлучио

да најзад напишем причу о Рози. Она је заслуживала кутију за накит, нешто древно, готово посвећено. Дуго сам шетао око *шипангова* претрпаних тричаријама. Већ сам хтео да се вратим кући празних руку када сам видео тај картон за цртеже у једној пластичној канти, иза лоше обријане људине. То је било управо оно шта сам тражио.

Враћам се оном једном од седам индустријских прозора са кога се добро види Црни мост. Смешим се гледајући злокобно дело. Откако је мој деда умро, ја сам једини који зна истину о Рози. Ноно ми је све рекао. Имао сам четрнаест или петнаест година. А Отац је своје године младости провео покушавајући да сазна шта се догодило са Розом. Ноно, његов отац, мој деда, једноставно је рекао да је она отишла. Мени и једино мени испричао је све. Алберт за то никада није сазнао. Он верује да је истина умрла са Ноном. А сада, даје ми прилику да му пошаљем читаву причу, страницу по страницу. Ја ћу му је наметнути. А Отац ће *илайиши*, стварно, са сваким редом.

Мој Мак³ показује да је три сата ујутро. Завршио сам са поновним писањем првог поглавља. Убрзао сам ритам, скратио реченице. Треба само да му га пошаљем електронском поштом. Написао сам пропратну поруку: „Драги Оче, ево мојих првих страница. Плати!“

Смешим се на помисао да у овом „плати“ нема ничег повезаног са финансијама, а да овај финансијер то неће разумети.

³ Мак је лични рачунар који је произвела фирма Епл. – *Прим. њев.*

Прво њоїлавље

ГЛЕДАТИ ПО РЕЧИМА

Војник је дошао да затвори вагон. Роза је пратила покрет клизећих врата да би у отвору остала што је дуже могуће. Хтела је да види. Да сазна да ли је њен човек ту, у том бескрајном реду људи које су товарили у воз за Немачку. Морала је да жури, да се гура. Сви су хтели да последњи пут удахну свежег ваздуха. Гурнула је Арона Зелера, једног господина у оделу. Замислио је да искочи из вагона управо пре него што се врата затворе и да се скотрља пре него што неки Есесовац то примети. Гурнувши га, Роза га је спречила да скочи. Све то зато што је свог човека тражила очима са једном једином надом, да га неће наћи. Да је слободан. Да ће подићи њиховог сина.

– Спремао сам се да скочим, побунио се ниски човек. Спречили сте ме да скочим.

– Они би Вас убили! – рече она журећи према отвору између две даске марвеног вагона, како би још једном погледала.

– Ви сте ми, онда, спасли живот! – одговори он необично мирним гласом.

– Не. Хтела сам да знам да ли је мој човек овде. Или да ли је жив.

Последња реч запела је Рози у грлу. Рефлектори су се били угасили. Није више било шта да се гледа. Она се усправи. Њена хаљина на цветове, изношена током две не-

деље у логору, била је мокра од зноја. Арон је желео да види њено лице, али било је мрачно. Густа, опипљива тама.

– Треба једни другима да испричамо своје приче – рече он једноставно. Замисао је изненадила младу жену. – Ја почињем, ако хоћете – настави човек, како би је умирио. И он јој рече имена својих ближњих. Оних којима би она могла, ако буде хтела, да пренесе његову причу, ако се из овог спасе. Било је то као она писма која се пишу пре стрељачког вода.

Испричао је да је рођен у Хамбургу. Говорио јој је о свом детињству у једној отменој улици са кућама из XIX века. Роза је имала поверења у тај дубоки и смирени глас. Она схвати да је немачки нагласак био пријатељски, јеврејски, близак, насупрот свим оним другим нагласцима које је слушала откако је била ухапшена. И она отпоче да прича. Усредсредила се на суштинско. У ноћи зебње, суштинске су биле ствари попут творнице маслиновог уља *Carmela, la matta* (Кармела, луда), за коју се говорило да је луда, где се Роза играла са другом дечурлијом у Аиролеу; Залазак сунца за Врх Ровере, увек различит, који је она тако често осликавала уз звуке цврчака; Повлачење таласā са њене тајне плаже, иза Црне куле, у Вернаци.

Воз напусти Фосоли ди Карпи. Кретао се споро. Заустави се на другом крају ноћи. Врло брзо, грлени гласови отворише врата првих вагона. Узвикивали су имена са својих спискова. Само неколико имена: имена људи чије се путовање ту завршавало. „*Кола један*: Берардино Роберто. *Кола њеј*: Пелцнер Јосеп. *Кола шест*: Паланка Еторе...” Имена су одговарала. Гласови су били безбојни. Скинули су их, грубо. Гласови су се приближавали Рози-